Atmachintanam A Reflection upon the Soul-Atma

ఆత్మచిన్తనమ్

Document Information

Text title : Atmachintanam A Reflection upon the Soul-Atma

File name : Atmachintanam.itx

Category : major_works, upadesha

Location : doc_z_misc_major_works

Author : Mastarama Baba

Acknowledge-Permission: Prabhuji Mision, http://prabhuji.net/h-h-avadhuta-mastarama-babaji-maharaja-life-and-teachings/

Latest update : December 12, 2020

Send corrections to : sanskrit at cheerful dot c om

This text is prepared by volunteers and is to be used for personal study and research. The file is not to be copied or reposted without permission, for promotion of any website or individuals or for commercial purpose.

Please help to maintain respect for volunteer spirit.

Please note that proofreading is done using Devanagari version and other language/scripts are generated using **sanscript**.

March 24, 2024

sanskritdocuments.org

ఆత్మచిన్తనమ్

భూమికా

మోహమాయా కే సంసార మేం జీవనయాపన కరతే హుఏ పరమవాఞ్ఛనీయ ఆత్మసాక్షాత్కార
కే లిఏ ఆత్మవిషయక చిన్తన కరనా అత్యన్త కఠిన కామ హై। జైసే సమ్యక్
ప్రకాశ కే అభావ మేం రజ్జు మేం సర్ప కీ ప్రతీతి హో జాతీ హై ఔర భయాది ఉత్పన్న
హో జాతే హైం వైసే హీ అజ్ఞాన కాల మేం బ్రహ్మ మేం జగత్ ప్రతీత హోతా హై ఔర
మోహమమతాది ఉత్పన్న హో జాతే హైం తథా జైసే ప్రకాశ కీ సత్తా హోనే పర రజ్జు కా
వాస్తవిక స్వరూప ప్రకట హో జాతా హై ఔర సర్ప కీ సత్తా కా నాశ హో జాతా హై,
తథా పరిణామతః భయాది నష్ట హో జాతే హైం। ఉసీ ప్రకార జ్ఞాన సే అజ్ఞాన కే దూర
హో జానే పర ఆత్మా కా సాక్షాత్కార (అపరోక్షానుభవ) హోతా హై ఔర ఫలతః
సంశయ, మోహ, భయ ఆది నష్ట హో జాతే హైం। యహ ఆత్మస్వరూపజ్ఞాన (ఆత్మా కా
అపరోక్ష అనుభవ) అనవచ్ఛిన్న తథా తీవ్ర ఆత్మవిషయక చిన్తన కే బినా సంభవ
నహీం హై। "ఆత్మవిషయక" కా అర్థ హై "ఆత్మా హై విషయ యా ఆలమ్బన జిసకా"
ఐసా ధ్యాన యా అనుసన్ధాన। ఐసా ధ్యాన-చిన్తన ఈశ్వరరూప సద్గురు కీ కృపా కే
బినా సమ్భవ నహీం హై। సద్గురు సే అనుగ్రహరూప మేం ప్రాప్త యహ "ఆత్మచిన్తనమ్"
ముముక్షుఓం కే లిఏ ఆత్మా కే దుర్లభ అపరోక్ష అనుభవ కరనే కా సరల సోపాన
హై ।

"ఆత్మచిన్తనమ్" మేం ఇక్కీస శ్లోక హైం। ప్రథమ శ్లోక మేం పరమ తత్త్వ కే నిర్గుణ
తథా సగుణ రూపోం కీ వన్దనా కీ గయీ హై। యహ తథ్య పరమాత్మా కే దోనోం రూపోం
కీ
ఉపాసనా కే మహత్త్వ కా పరిచాయక హై। ప్రథమ శ్లోక దూసరే శ్లోక కే సాథ
మిలకర "ఆత్మచిన్తన" కీ విషయవస్తు కా జ్ఞాన కరాతా హై। తీన సే సత్రహ తక
కే శ్లోక పాఁచ త్రికోం మేం ఉపనిబద్ధ హైం। పహలే త్రిక కా విషయ "ఆత్మా కా
స్వరూప" హై। సాథ హీ సాథ యహ త్రిక ఆత్మా కే దేహ తథా సంసార కే సాథ
సమ్బన్ధ కా పరిచయ భీ దేతా హై। దూసరా త్రిక జీవాత్మా కే స్వరూప కా వర్ణన

కరతా హై। తీసరా యహ బతాతా హై కి బ్రహ్మ కే సాథ ఆత్మా కే తాదాత్మ్య కీ ఉపపత్తి సంభవ హై। చౌథే త్రిక మేం తురీయావస్థా ప్రాప్త ఆత్మా కా ఉల్లేఖ హై । ఆత్మా కే ఓంకారరూప సనాతన ధర్మ కా జ్ఞాన పాఀచవే త్రిక మేం కరాయా గయా హై । అఠారహవేం శ్లోక మేం పూర్వవర్తీ సత్రహ శ్లోకోం కా సార హై తథా ఉన్నీసవాం శ్లోక ఆత్మవిషయక చిన్తన కీ వరీయతా తథా సద్గురు కీ అసీమ కృపా కా బోధ కరాతా హై। బీసవేం శ్లోక మేం దో సంకేతోం సే ముముక్షుఓం కో యహ బతాయా గయా హై కి
ఆత్మోపలబ్ధి కైసే కీ జా సకతీ హై తథా ఇక్కీసవేం శ్లోక మేం అజ్ఞానీ తథా ఆత్మానుభూతిసమ్పన్న కీ తులనా కరకే ఆత్మజ్ఞాన కా ఫల బతాయా గయా హై । కఈ స్థానోం పర ఏక పద కే ఏక సే అధిక అర్థ దియే గయే హైం। ఇసకే దో కారణ హైం: సంస్కృత భాషా కా స్వరూప తథా శ్లోకోం కే అర్థ కీ గమ్భీరతా। యహ భీ సమ్భవ హై కి దియే గయే అర్థోం సే అధిక అర్థ భీ హోం ।

ఓం శ్రీగణేశాయ నమః । ఓం శ్రీపరమాత్మనే నమః ।
నమః పరమర్షిభ్యః సద్గురుభ్యః ।

॥ అథ ఆత్మచిన్తనమ్ ॥

సద్గురు బాబాజీ నే ముముక్షుఓం కే లిఏ సాక్షాత్ మోక్ష కే సాధన ఆత్మచిన్తనమ్ కో ప్రకట కియా హై। ఇసకా ప్రతిపాద్య ఆత్మా హై। ఆత్మా (బ్రహ్మ) కో హీ చిన్తన కా విషయ బనానా చాహిఏ। పరమ సత్య బ్రహ్మ కో హీ ప్రాప్త కరనా మనుష్య కా ఉద్దేశ్య హోనా చాహిఏ ।

యద్యపి సారా “ఆత్మచిన్తనమ్” మంగలమయ హై తథాపి ప్రథమ శ్లోక ఔర భీ అధిక మాంగలిక హై క్యోంకి ఇసమేం సగుణ తథా నిర్గుణ దోనోం కీ వన్దనా హై। యహాఀ నమస్కార తథా వస్తునిర్దేశరూప మంగల ప్రారమ్భ మేం అపనే (మంగల కే) సమ్పాదన కీ అనివార్యతా కా ద్యోతన కరతా హై । ఆత్మా అపనే అనుపహిత రూప మేం బ్రహ్మ హీ హై ।
అత ఏవ భక్తి ఔర వినయ నిసర్గతః ఉసీ కే ఉద్దేశ్య సే కిఏ జాతే హైం ।
శ్లోక కీ ప్రథమ పంక్తి మేం నిర్గుణ తథా దూసరీ పంక్తి మేం సగుణ బ్రహ్మ కీ వన్దనా కీ గఈ హై । ఆత్మవిషయక చిన్తన మేం భక్తి అనివార్యతా కా ప్రతిపాదన భీ యహీ శ్లోక కరతా హై ।

ఓం నమోఽనన్తాయ నిత్యాయ నిరస్తాధ్యస్తధర్మిణే ।

(౧)పురుషాయాప్రమేయాయ నమస్తే హేతుహేతవే ॥ ౧॥

అనువాద - అన్తరహిత, సనాతన, అధ్యారోపిత ధర్మోం సే శూన్య అర్థాత్ జీవ కీ హేతుభూత అజ్ఞానాది ఉపాధియోం సే శూన్య కో ప్రణామ। ప్రకృతి కే భీ ప్రేరక, అచిన్త్య హృదయగుహా మేం రహనే వాలే (పరమ పురుష) ఆపకో ప్రణామ(౨) ॥ ౧॥

౧. కాలేనానవచ్ఛిన్నాయ (పాఠాన్తర)

౨. శ్లోక కే పూర్వార్ధ మేం నిర్విశేష అద్వైత తత్త్వ కీ వన్దనా కీ గఈ హై జబకి ఉత్తరార్ధ మేం
హృదయగుహానివాసీ పరమ పురుష (సగుణ బ్రహ్మ) కో నమస్కార కియా గయా హై । నమస్కారద్వయ సే యహాఁ
నిర్గుణ తథా సగుణ కా సమన్వయ వివక్షిత హై ।
ప్రథమ శ్లోక మేం పరమతత్త్వ కీ వన్దనా కీ గఈ హై । అబ ఉనకే స్వరూప కా వర్ణన కియా జా రహా హై ।

> సర్వాశ్రయః సకలసర్గమయోఽవ్యయశ్చ
> సర్వేశ్వరః సఫలకర్మకలోఽక్రియశ్చ ।
> సర్వాన్తరః సతతశాన్తివహోఽవకాశః
> జిజ్ఞాస్యతేఽమృతపదాయ పరాత్పరో జ్ఞః ॥ ౨॥

అనువాద - (వహ పరమతత్త్వ) సబకా ఆధార హై । సారీ సృష్టి ఉసకా శరీర హై (పరన్తు ఫిర భీ) వహ అవికారీ హై । వహ సబకా నియన్తా హై ఔర (సృష్టి ఆది) సఫల కర్మ కరనే కీ కలా సే యుక్త హోతే హుఏ (భీ) నిష్క్రియ హై । అథవా జీవోం కో కర్మానుసార ఫల దేనే మేం కుశల హోతే హుఏ భీ స్వయం క్రియారహిత హై । సబకే భీతర (సార రూప మేం) నివాస కరనే వాలా వహ నిరన్తర శాన్తి కో వహన కిఏ రహతా హై అర్థాత్ అవ్యవహిత శాన్తి రూప హై । వహ (సర్వత్ర) అనవరుద్ధ (వ్యాప్త) హై అర్థాత్ వహ సర్వవ్యాపక హై । శుద్ధ జ్ఞానస్వరూప (జ్ఞాతా, జ్ఞేయ, జ్ఞాన రూప త్రిపుటీ సే శూన్య) హై । వహ ప్రకృతి సే భీ పరే హై (ఔర అమర పద అర్థాత్ మోక్ష ప్రాప్తి కే లిఏ) వహ జిజ్ఞాసా కా విషయ బనతా హై। దూసరే శబ్దోం మేం ముక్తి కీ ఉపలబ్ధి కే నిమిత్త జిసకో జాననే కీ ఇచ్ఛా కీ జాతీ హై ॥ ౨॥

పరమతత్త్వ కే స్వరూప కా వర్ణన కరనే కే పశ్చాత్ ఆత్మా అస్తిత్వ కీ ప్రామాణికతా కా ప్రతిపాదన పహలే త్రిక మేం కియా జాఏగా । ఇస త్రిక కే ప్రథమ శ్లోక మేం బతాయా జాఏగా కి ఆత్మా సబకా స్వయం అపనా హీ రూప హై తథా సబ

మనుష్యోం మేం రహతా హై; అతః స్వత:ప్రమాణిత హై తథా సబకే ద్వారా స్వీకార కియా జాతా హై క్యోంకి కోఈ భీ అపనే ఆపకో నకార నహీం సకతా। యది అపనే ఆపకా నిరాకరణ మాన భీ లియా జాఏ తో నిరాకరణ కరనే వాలా హీ ఆత్మా హై ।

ఆస్తికే నాస్తికే చాస్తి సుప్తే జాగరితేఽపి చ ।
స్వభూతోఽయం స్వతఃసిద్ధ ఆత్మా కైర్నైవ మన్యతే ।
ఆత్మా సర్వైర్హి మన్యతే ॥ ౩॥

అనువాద - ఆత్మా ఆస్తిక తథా నాస్తిక దోనోం మేం విద్యమాన హై । యహ సుషుప్తి తథా జాగ్రత్ దోనోం అవస్థాఓం మేం రహతా హై (స్వప్నావస్థా మేం భీ)। ఆత్మా అపనా స్వరూప హీ హై (అతః) స్వతః ప్రమాణిత హై । కినకే ద్వారా (ఐసా ఆత్మా) స్వీకృత నహీం కియా జాతా? (అర్థాత్ ఐసే) ఆత్మా కా అస్తిత్వ సబకే ద్వారా మానా హీ జాతా హై ॥ ౩॥

ప్రేమాస్పద ఆత్మా సబ ప్రాణియోం కే శరీర మేం విద్యమాన హై । ఇసకీ సత్తా కే కారణ హీ సబ ప్రాణీ అపనే-అపనే శరీర సే ప్రేమ కరతే హైం తథా ఉసమేం సన్తుష్ట రహతే హైం । చతుర్థ శ్లోక యహ బతాతా హై కి స్పష్ట రూప సే లక్షిత ప్రేమాస్పద ఆత్మా సభీ కే ద్వారా స్వీకార కియా జాతా హై ।

యతః ప్రీతాశ్చ తృప్తాశ్చ స్వేషు దేహేషు జన్తవః ।
ప్రేమాస్పదం సుసంలక్ష్య(౧) ఆత్మా కైర్నైవ మన్యతే ।
ఆత్మా సర్వైర్హి మన్యతే ॥ ౪॥

అనువాద - ఆత్మా ప్రేమ కా ఆధార హై (క్యోంకి ఇసీ సే సబ ప్రాణియోం కో సుఖ తథా సన్తోష ప్రాప్త హోతా హై పరన్తు అజ్ఞానవశ వే సుఖ-సన్తోష కా స్రోత అపనే శరీరోం కో సమఝతే హైం అతః) అపనే శరీరోం మేం ప్రసన్న తథా తృప్త రహతే హైం । సున్దర
స్వరూప వాలా ఆత్మా శుద్ధ అన్తఃకరణ మేం అచ్ఛీ తరహ సమఝా (అనుభూత కియా) జా సకతా హై । ఐసే ఆత్మా కో కౌన నహీం మానేగా? (అర్థాత్) సబ హీ ఐసే ఆత్మా కో స్వీకార కరేంగే ॥ ౪॥

౧. సుసంలక్ష్య - శుద్ధ అన్తఃకరణ మేం ఆత్మా కా అపరోక్ష అనుభవ హోతా హై ।

అబ యహ ప్రతిపాదిత కియా జాఏగా కి ఆత్మా కీ సత్తా సర్వత్ర అనుస్యూత తథా ఇసీలిఏ వహ సబకా సర్వస్వ హై ।

యస్య భాసా విభాతీదం భావేఽభావే భవోఽభవః ।
సర్వేషామేవ సర్వస్వమాత్మా కైర్నైవ మన్యతే ।
ఆత్మా సర్వైర్హి మన్యతే ॥ ౫॥

అనువాద - జిసకే ప్రకాశ సే అర్థాత్ ఆత్మా కే ప్రకాశ సే యహ జగత్ (బాహర తథా భీతర సే) ప్రకాశిత హో రహా హై । జబ తక (ఆత్మా కీ) సత్తా హై (దూసరే శబ్దోం మేం జబ తక ఆత్మా శరీర యా సంసార మేం విద్యమాన హై) తబ తక హీ శరీర యా సంసార కా అస్తిత్వ హై । (ఆత్మా కే) అభావ మేం (అర్థాత్ జబ ఆత్మా శరీర యా సంసార కో ఛోడ़ దేతా హై తబ శరీర యా సంసార భీ) సత్తాహీన హో జాతా హై ।
(అర్థాత్ సంసార యా శరీర కా విలయ హో జాతా హై) ॥ ౫॥

అథవా శ్రద్ధా-భక్తి కే రహనే పర ఆత్మా కీ సత్తా కా బోధ హోతా హై లేకిన జబ శ్రద్ధా-భక్తి నహీం రహతీ తబ ఆత్మా కీ సత్తా భీ ప్రతీత నహీం హోతీ ।
(అతః) ఆత్మా సబకా సర్వస్వ (సార) హీ హై । కౌన ఐసే ఆత్మా కో నహీం మానేగా? (అర్థాత్ ఐసే ఆత్మా కే అస్తిత్వ కో వాస్తవ మేం) సబ లోగ స్వీకార కరతే హీ హైం ॥ ౫॥

ఆత్మా కే అస్తిత్వ కీ ప్రామాణికతా కా యుక్తిసహిత ప్రతిపాదన కియా జా చుకా హై । అబ అగ్రిమ త్రిక కే ప్రత్యేక శ్లోక కే పహలే తీన చరణోం మేం జీవాత్మా కా వర్ణన హై తథా చౌథే చరణ మేం ఆత్మా కే వాస్తవిక స్వరూప కా పరిచయ దియా గయా హై । ప్రథమ శ్లోక కా ప్రతిపాద్య విషయ హై జగత్ కా అజ్ఞానమయ స్వరూప ।

స్వప్నాన్ పశ్యతి సుప్తో వై సుప్తైర్జాగర్తి భావితః ।
సుప్తిమానం జగద్ధ్యేతదాత్మా సాక్షీ సదక్షరః ॥ ౬॥

అనువాద - సోతే హుఏ జీవ స్వప్న దేఖతా హై, ఫిర వాసనాఓం కే ప్రభావ మేం హీ జాగతా హై । యహ సంసార సుషుప్తి మాత్ర హీ హై (అర్థాత్ అజ్ఞాన మాత్ర హీ హై)। ఆత్మా
సాక్షీ (భూత, వర్తమాన తథా భవిష్యకాలిక వృత్తియోం తథా జాగ్రత్, స్వప్న తథా సుషుప్తి అవస్థాఓం కా సాక్షాత్ ద్రష్టా) హై, సత్య తథా అవినాశీ హై ॥ ౬॥

“యహ జగత్ సుషుప్తి మాత్ర హై” ఇస కథన కా అభిప్రాయ ఆగే స్పష్ట కియా జాఏగా । అజ్ఞానకాల మేం జాగ్రదవస్థా భీ అజ్ఞానావస్థా హీ హై ।

జ్ఞానమజ్ఞానపర్యన్తం జీవనం మృత్యుసంవృతమ్ ।
స్వప్నవత్ సర్వమస్పష్టమాత్మా సాక్షీ సదక్షరః ॥ ౭॥

అనువాద - (వృత్తి) జ్ఞాన అజ్ఞాన సే ఆవృత హై అథవా జాగ్రదవస్థా మేం వ్యావహారిక జ్ఞాన కీ సత్తా అజ్ఞాన రహనే తక రహతీ హై । జీవన మృత్యు కీ పరిధి మేం హై । సబ కుఛ (వ్యావహారిక కార్యకలాప) స్వప్న కీ తరహ అస్పష్ట హై । ఆత్మా సాక్షీ, సత్య తథా అవినాశీ హై ॥ ౭॥

అబ అగ్రిమ శ్లోక మేం దృష్టాన్త కీ సహాయతా సే యహ ప్రతిపాదన కియా జా రహా హై కి తీనోం అవస్థాఓం తథా దృశ్యమాన జగత్ కా అజ్ఞాన సే కైసే జన్మ హోతా హై?

పరమోపాత్తపర్జన్యవిద్యుద్దామాహిసంభ్రమ(౧)-
భ్రాజమానః ప్రపఞ్చోఽత్ర ఆత్మా సాక్షీ సదక్షరః ॥ ౮॥

అనువాద - పరబ్రహ్మ (మాయారూప) మేఘ(౨) కో స్వీకార కరకే (అపనే కో ఉససే ఆవృత కర లేతే హైం) ఉస మేఘ మేం చిదాభాస(3) యా పరాప్రకృతి భూత జీవ రూప విద్యుద్-రజ్జు (కీ సత్తా ప్రకట హోతీ హై) ఉస బిజలీ-రజ్జు మేం భ్రమ కే కారణ అపరాప్రకృతిభూత(౪) జగద్రూప సర్ప(౫) కీ ప్రతీతి హోతీ హై। (అభిప్రాయ యహ హై కి
రజ్జు మేం అహిభ్రమ కీ తరహ జీవ తథా జగత్ కా బ్రహ్మ మేం ఆభాస హోతా హై) ॥ ౮॥

౧. (అ) పర్జన్య కా అర్థ అజ్ఞాన కీ ఆవరణ శక్తి తథా విద్యుత్ కా అర్థ విక్షేప శక్తి లియా జా సకతా హై । తమస్ కీ ఆవరణ శక్తి వస్తు కే వాస్తవిక స్వరూప కో ఢక లేతీ హై తథా విక్షేప శక్తి కో ఉత్తేజిత హోనే కా అవసర దేతీ హై । రజస్ విక్షేపశక్తి కా ఉద్భావక హై । యహ క్రియా స్వరూప హై । జబ కిసీ వస్తు కా వాస్తవిక రూప ఆవరణ శక్తి సే ఆచ్ఛాదిత హో జాతా హై తో విక్షేపశక్తి సే నయా రూప ఉద్భావిత హోతా హై। ప్రత్యేక క్రియా కా స్రోత యహీ విక్షేపశక్తి హై ।
(బ) విద్యుద్దామ సృష్టిగత సత్య తథా సర్ప సృష్టిగత అసత్య కీ ఓర ఇంగిత కరతా హై ।

౨. జైసే సూర్య సముద్ర, నదీ ఆది సే పానీ లేకర మేఘ కీ సృష్టి కరతా హై తథా ఉసీ మేఘ సే మానో అపనే కో ఆవృత హోనే దేతా హై । వైసే హీ పరబ్రహ్మ అపనీ హీ మాయా సే మానో అపనే
కో ఢక లేతే హైం యా ప్రకృతి యా బుద్ధి కీ సృష్టి కరకే అపనే వాస్తవిక రూప కీ అన్యథా ప్రతీతి కరాతే హైం పరన్తు జిస ప్రకార బాదల సూర్య సే వాస్తవ మేం బహుత దూర హోతే హైం ఔర సూర్య

కే ప్రకాశ పర తనిక భీ ప్రభావ నహీం డాలతే ఉసీ ప్రకార మాయా సే బ్రహ్మ కా వాస్తవిక స్వరూప భీ ప్రభావిత నహీం హోతా ।

3. చిదాభాస బుద్ధి మేం ఆత్మా కా ప్రతిబిమ్బ హై । ఆత్మా, బుద్ధి తథా బుద్ధిగత ఆత్మప్రతిబిమ్బ కే సంఘాత కో జీవ కహా జాతా హై । జీవ కీ అన్య అభిధా పరాప్రకృతి భీ హై (గీతా, ౭.౫) ।

౪. అపరాప్రకృతి దృశ్యమాన జగత్ హై జో భ్రమజన్య ఔర వైవిధ్యపూర్ణ హై । యహ పఞ్చమహాభూత,
అహంకార తథా బుద్ధి సే ఘటిత హై । (కర్మేన్ద్రియాఁ, జ్ఞానేన్ద్రియాఁ తథా స్థూల శరీర భీ ఇన్హీం
తీన ఘటకోం కే అన్తర్గత హైం।)

౫. ధుంధలే ప్రకాశ మేం భూమి పర పడ◌ీ హుఈ రజ్జు భ్రమ సే సర్ప జైసీ ప్రతీత హోతీ హై ఔర భయ
ఉత్పన్న హో జాతా హై । ఉసీ తరహ చైతన్య కే అజ్ఞాన సే చైతన్య మేం హీ సంసార కీ ప్రతీతి
హోతీ హై ఔర ఉససే రాగ ద్వేష తథా భయ ఉత్పన్న హోతే హైం ।

ఊపర జీవాత్మా కా సామాన్యజ్ఞాన బతాయా గయా హై । అబ బ్రహ్మ సే తాదాత్మ్య కీ విశేష ఉపపత్తి ప్రస్తుత కీ జాఏగీ । క్యోంకి ఆత్మా కే సామాన్య జ్ఞానమాత్ర సే మోక్ష కీ ఉపలబ్ధి నహీం హోతీ ఇసలిఏ అగ్రిమ త్రిక మేం ఉన ఉపాయోం కా వివరణ ప్రస్తుత కియా జాఏగా జినసే జీవ అపనే వాస్తవిక స్వరూప బ్రహ్మరూప) కీ అనుభూతి కరనే మేం సమర్థ హోతా హై ।

> ఏకో గతిషు సంభిన్నః కింరూపః కిల చిన్త్యతామ్ ।
> గురుయోగాత్ ప్రబుద్ధః స్యాదాత్మా బ్రహ్మోపపద్యతే ॥ ౬॥

అనువాద - (జాగ్రత్, స్వప్న తథా సుషుప్తి) అవస్థాఓం మేం, (నరక, స్వర్గాది విభిన్న) పరిస్థితియోం మేం, (శైశవ, యౌవన తథా వార్ధక్య) అవస్థాఓం మేం ఏక జీవాత్మా భిన్న-భిన్న (ప్రతీత) హోతా హై । (అతః) నిశ్చయ హీ యహ చిన్తన కరనా చాహిఏ కి జీవాత్మా కా (వాస్తవిక) స్వరూప క్యా హై? (ఇస చిన్తన కే పరిణామస్వరూప జీవ కా బ్రహ్మ సే తాదాత్మ్య హోనే పర) యహ ఉపపన్న హో జాతా హై కి జీవాత్మా హీ బ్రహ్మ హై ॥ ౬॥

అథవా

ఏక పరబ్రహ్మ విభిన్న పరిస్థితియోం మేం (వివిధతాపూర్ణ జగత్ కే రూప మేం) వివిధ ప్రతీత హోతా హై । (అతః) అవశ్య హీ యహ విచార కరనా చాహిఏ కి బ్రహ్మ కా వాస్తవిక స్వరూప క్యా హై? జో శిష్య గురు కే సమీప జాకర ఉనకే చరణోం కీ సేవా కరతా హై వహ ప్రబుద్ధ హో జాతా హై (అర్థాత్ ఉసే ఆత్మస్వరూప కా బోధ హో జాతా హై)। (తబ) జీవ కా బ్రహ్మ కే సాథ తాదాత్మ్య (భీ) ఉపపన్న హో జాతా హై ॥ ౯॥

గత శ్లోక మేం “మైం కౌన హూఁ?” ఇస ప్రశ్న పర విచార కరనే కా సంకేత కియా గయా హై । ఇససే యహ భీ జ్ఞాత హోతా హై కి వేద ఔర ఉపనిషదోం తథా గురూపదేశ కా శ్రవణ అనివార్య హై । తదనన్తర హీ జిజ్ఞాసు మనన తథా నిదిధ్యాసన కో అవలమ్బన బనా అపనే స్వరూప కో జానకర బ్రహ్మరూప హో జాతా హై । అగలే శ్లోక మేం ఐసే ధ్యాన కా ప్రతిపాదన కియా జా రహా హై జిససే అజ్ఞానరూప తమ కే ఆవరణ కా నాశ హోతా హై ఔర చైతన్యరూప జ్యోతి ప్రకట హో జాతీ హై ।

సంయమ్య సర్వతో వృత్తిమిన్ద్రియాణి మనో మతిమ్ ।
యోఽవశిష్యేత్ స్వయంజ్యోతిరాత్మా బ్రహ్మోపపద్యతే ॥ ౧౦॥

అనువాద - సబ ఓర సే వృత్తియోం కో రోకనే పర (అర్థాత్) ఇన్ద్రియోం, మన తథా బుద్ధి కో సబ ఓర సే రోకనే పర జో శేష రహతా హై వహ స్వప్రకాశ ఆత్మా హై । (ఇస ప్రకార) ఆత్మా (కా) బ్రహ్మ (కే సాథ తాదాత్మ్య) ఉపపన్న హో జాతా హై॥ ।౧౦॥

శ్రవణ కే అనన్తర ధ్యానయోగ రూప మనన కా ప్రతిపాదన కర దియా గయా హై జిససే ఆత్మజ్యోతి కా ప్రాకట్య హోతా హై । అధునా నిదిధ్యాసన కా వివేచన కియా జా రహా హై । నిదిధ్యాసన కా అర్థ హై సునే తథా మనన కిఏ హుఏ సిద్ధాన్త కో సతత చిన్తన కా విషయ బనానా ఔర ఉసకో వ్యవహార మేం ఉతారనా జిససే ఆనన్ద స్వరూప బ్రహ్మ కీ ప్రాప్తి హోతీ హై ।

అమానః స్యాత్ సమానః స్యాన్నిర్ద్వన్ద్వోఽసఙ్గ ఏవ చ ।
నిష్కామః సర్వదానన్ద ఆత్మా బ్రహ్మోపపద్యతే ॥ ౧౧॥

అనువాద - (ముముక్షు) నిరభిమాన తథా సమభావయుక్త హో, రాగ-ద్వేష ఆది ద్వన్ద్వోం తథా ఆసక్తి సే రహిత హో (తాకి) వహ నిష్కామ (కామనారహిత) హోకర సదా ఆనన్ద సే పూర్ణ హో సకే । (ఐసే) జీవాత్మా కా బ్రహ్మ సే తాదాత్మ్య యుక్తిసంగత హో జాతా హై ॥ ౧౧॥

జీవబ్రహ్మైక్య కీ ఉపపత్తి కా ప్రదర్శన ఊపర కియా జా చుకా హై । అగలే త్రిక మేం నిర్విశేష ఆత్మా కా వర్ణన కియా జా రహా హై । జో నీరూపతా కో స్వీకార

కరతే హుఏ విభక్త ఆత్మా యా కిసీ అన్య రూపరహిత పరమ పురుష మేం విశ్వాస రఖతే హైం; జో ఆత్మా తథా బ్రహ్మ కీ ఏకరూపతా మేం విశ్వాస నహీం రఖతే; ఔర జో శూన్యతా మేం ఆస్థా రఖతే హైం; ఉనకే సిద్ధాన్తోం కా నిరాకరణ కరకే వేదాన్త కే ఉస సిద్ధాన్త కా ప్రతిపాదన కియా జాఏగా జిసకే అనుసార ఆత్మా సత్, అద్వయ తథా మాయా సే అఛూతా హై

నిరాకారోఽపరిచ్ఛిన్నః శూన్యత్వే నైవ సారతా ।
చిద్ఘనో నిర్గుణో గూఢ ఆత్మాఽద్వైతో నిరఞ్జనః ॥ ౧౨॥

అనువాద - ఆత్మా నిరాకార (ఆకారశూన్య) హై (అతః) పరిచ్ఛేదరహిత అర్థాత్ అఖణ్డ హై। కుఛ లోగోం కో (ఇస) నీరూప అఖణ్డతా మేం శూన్యతా కా భ్రమ హో జాతా హై (లేకిన) శూన్యతా మేం సారతా కా సర్వథా అభావ హోతా హై । (వహ ఆత్మా) చైతన్యఘన హై, (సత్త్వ, రజస్, తమస్) త్రిగుణ రహిత హై; (అతః) ఛిపా హుఆ హై। ఆత్మా అద్వయ (తథా) శుద్ధ (అర్థాత్ మాయా సే సర్వథా అస్పృష్ట) హై ॥ ౧౨॥

అన్య సిద్ధాన్తోం కా నిరాకరణ కరకే యహ ప్రతిపాదిత కియా గయా హై కి ఆత్మా అద్వయ హోనే ఏక హీ హై ఔర మాయా సే వాస్తవ మేం అనుపహిత హై । యహాఁ
యహ సంశయ హో సకతా హై కి మాయా సే అపరిచ్ఛిన్న శుద్ధ చైతన్యభూత బ్రహ్మ మేం
పఞ్చీకృత జగత్ కీ ప్రతీతి కైసే హోతీ హై? అగ్రిమ శ్లోక మేం ఇస శంకా కా నివారణ కియా జా రహా హై ।

అవ్యక్తత్వాదచిన్త్యత్వాద్ బ్రహ్మణి నైవ విభ్రమః ।
కూటస్థే తు బహిర్బాహ్య ఆత్మాఽద్వైతో నిరఞ్జనః ॥ ౧౩॥

అనువాద - బ్రహ్మ మేం భ్రమ హై హీ నహీం క్యోంకి బ్రహ్మ ఇన్ద్రియోం తథా బుద్ధి కా విషయ
నహీం హై (జో వ్యక్త తథా ప్రమేయ హై అర్థాత్ జో ఇన్ద్రియోం తథా బుద్ధి కా విషయ హై ఉసీ మేం భ్రమ హో సకతా హై । బుద్ధి హీ కే కిసీ కారణవశ భ్రాన్త హోనే కీ సంభావనా హై జో బుద్ధి సే పరే హై వహ సర్వథా నిర్భ్రాన్త హై)। కూటస్థ బ్రహ్మ (మాయా మేం స్థిత ప్రతీత హోతా హై) పరన్తు భ్రమ యా సంసార తో ఉసకే బాహర హీ బాహర హై (అర్థాత్ భ్రమ బ్రహ్మ కా స్పర్శ నహీం కర సకతా)। (ఇసీలిఏ) బ్రహ్మ ఏక తథా

మాయా సే అస్పృష్ట హై॥ ౧౩॥

ఊపర యహ నిష్కర్ష నికలా హై కి అద్వైత ఆత్మా బ్రహ్మ హై పరన్తు ఇసకా అభిప్రాయ యహ నహీం హై కి సగుణ బ్రహ్మ కీ ఉపాసనా తిరస్కార్య హై। నిర్గుణ బ్రహ్మ
కీ ఉపాసనా ఉన మనుష్యోం కే లిఏ అత్యన్త కఠిన హై జో దేహాధ్యాస బుద్ధి సే గ్రస్త హైం । ఇసీలిఏ శంకరాచార్య జీ నే కహా హై కి జబ తక ద్వైతభావనా విద్యమాన హై తబ తక మనుష్యోం లిఏ సగుణ బ్రహ్మ ఉపాస్య హై । వాస్తవ మేం జైసే బర్ఫ తథా పిఘలీ హుఈ బర్ఫ మేం కోఈ భేద నహీం హై వైసే హీ సగుణ తథా నిర్గుణ అభిన్న హై । బ్రహ్మ కే ఇన సగుణ తథా నిర్గుణ భావోం కా ప్రతిపాదన అగలే శ్లోక మేం కియా జా రహా హై ।

> విశిష్ట ఇష్టతో మాన్యో భక్తాపేక్షితవిగ్రహః ।
> నిర్విశేషః శివః శాన్త ఆత్మాఽద్వైతో నిరఞ్జనః ॥ ౧౪॥

అనువాద - బ్రహ్మ భక్త కీ అపేక్షా యా ఇచ్ఛా కే అనుసార శరీర ధారణ కరతే హైం। (అతః) అభీష్ట హోనే కే కారణ ఉపాసనా కే యోగ్య హైం । ఉపాధిశూన్య అర్థాత్ నిర్గుణ బ్రహ్మ కల్యాణమయ తథా శాన్తిపూర్ణ హై । బ్రహ్మ ద్వైతరహిత తథా శుద్ధ అర్థాత్ మాయా సే అపరిచ్ఛిన్న హైం ॥ ౧౪॥

గత త్రిక మేం యహ ప్రతిపాదన కియా గయా హై కి బ్రహ్మ అద్వైత తథా మాయా సే సర్వథా అస్పృష్ట హై । అబ వేదోం కే అనుసార యహ బతాయా జా రహా హై కి ఆత్మా నిత్య తథా సబకా ఆధార హై । ప్రథమ శ్లోక మేం పహలే ఆత్మా కే ఓంకారాత్మక స్వరూప సే పరిచయ కరాయా జా రహా హై ।

> వేదానాం త్రిపదా సారం తస్యా ఓంకార ఉచ్యతే ।
> ఓంనామాసి త్వమేవేతి ఆత్మా ధర్మః సనాతనః ॥ ౧౫॥

అనువాద - తీన పాదోం వాలా గాయత్రీ (మన్త్ర) వేదోం కా సార హై । ఉస గాయత్రీ మన్త్ర కా సార ఓంకార (అ ఉ మ్) హై । ఓంకార నామ వాలే తుమ హీ హో (అతః తుమ ఆత్మా(౧)
హో)। ఆత్మా సదా రహనే వాలా (సబకా) ఆధార (ధర్మ)(౨) హై ॥ ౧౫॥

౧. ఓంకార కీ తీన (అ, ఉ, మ్) మాత్రాఓం మేం బిమ్బభూత మాత్రారహిత తురీయ కా ప్రతిబిమ్బ
పడ़తా హై। దూసరే శబ్దోం మేం యహ భీ కహా జా సకతా హై కి జాగ్రత్, స్వప్న తథా

సుషుప్తి యే తీనోం అవస్థాయేం అధిష్ఠానభూత మాత్రాహీన తురీయ మేం అధ్యస్త హైం ।
అతః ఓంకార ఆత్మా (బ్రహ్మ) కా వాచక హై

౨. ధర్మ ధృ ధాతు సే బనా హై జిసకా అర్థ హై ధారణ కరనా । ఆత్మా సబకా ధారక తథా
పోషక హై। అతః ధర్మ హై ।

గత శ్లోక కా నిష్కర్ష యహ హై కి ఓంకార బ్రహ్మ హై। అతః సబకా సనాతన
ఆధార హై । అగ్రిమ శ్లోక మేం ఓంకార (ప్రణవ) కీ మాత్రాఓం కే అర్థోం తథా
ఉనకే జ్ఞాన కే ఫల కా వివరణ ప్రస్తుత కియా జా రహా హై ।

> మాత్రాఽవస్థా సమాఖ్యాతా జాననేతి త్రిధా గతిమ్ ।
> అమాత్రో నిర్గతిస్తుర్య ఆత్మా ధర్మః సనాతనః ॥ ౧౬॥

అనువాద - ఓంకార (ప్రణవ) కీ తీన (అ, ఉ తథా మకార) మాత్రాయేం (జీవ కీ
జాగ్రత్, స్వప్న తథా సుషుప్తి తీన అవస్థాఓం కే) సమాన కహీ గయీ హైం। ఇన తీన
మాత్రాఓం కే జ్ఞాన సే (విశ్వ(౧), తైజస(౨) తథా ప్రాజ్ఞ(3) రూప) తీన ప్రకార కీ గతి
ప్రాప్త హోతీ హై । (ఆత్మా కీ) చౌథీ (అవస్థా) మాత్రాహీన తథా గతిశూన్య హై ।
(ఐసా ఓంకార రూప) ఆత్మా (సబకా) సనాతన ఆధార హై ॥ ౧౬॥

౧. జో అకార మాత్రా కీ జాగ్రదవస్థా కే సాథ ఏకరూపతా కో జాన లేతా హై ఇసీ జన్మ
మేం అథవా జన్మ లేకర వహ సమస్త విశ్వ కే ఐశ్వర్యోం కా ఉపభోగ కరతా హై తథా జగత్
మేం ప్రతిష్ఠా ప్రాప్త కరతా హై । విశ్వ కా జ్ఞాన ప్రాప్త కర ఉసకా వైశ్వానర కే సాథ తాదాత్మ్య
హో జాతా హై ।

౨. జో ఉకార తథా స్వప్నావస్థా కీ ఏకరూపతా కా జ్ఞాన కర లేతా హై వహ సూక్ష్మ తత్త్వోం
కే జ్ఞాన తథా అణిమాది సిద్ధియోం కో ప్రాప్త కర లేతా హై । తైజస కా జ్ఞాన ప్రాప్త కర
ఉసకా హిరణ్యగర్భ కే సాథ తాదాత్మ్య హో జాతా హై ।

3. జో మకార తథా సుషుప్తి కీ ఏకరూపతా జాన లేతా హై వహ ఏకాగ్రతా తథా నిష్కామతా
సే సమ్పన్న హో జాతా హై । ప్రాజ్ఞ కా జ్ఞాన ప్రాప్త కర ఉసకా అవ్యక్త (ఈశ్వర) కే సాథ
తాదాత్మ్య హో జాతా హై ।

ఊపర యహ ప్రతిపాదన కియా గయా హై కి ప్రణవ కీ తీన మాత్రాఓం కా జ్ఞాన
తీన ప్రకార కీ అవస్థాఓం కీ ఉపలబ్ధి కరాతా హై ఔర ఆత్మా కీ చౌథీ

అవస్థా మేం మాత్రా తథా గతి కా అభావ హోతా హై ఔర వహ తురీయావస్థా కహీ జాతీ హై । అబ యహ బతాయా జాఏగా కి ప్రణవ ప్రవృత్తి తథా నివృత్తి దోనోం మార్గోం మేం ప్రయుక్త హోతా హై । ఓంకారస్వరూప ఆత్మా జ్ఞానకాణ్డ (వేదాన్త) తథా కర్మకాణ్డ (పూర్వమీమాంసా) దోనోం కో కేవల స్వీకార హీ నహీం కరతా ప్రత్యుత సబ ప్రకార కీ ఉపాసనా తథా హర ప్రకార కీ ప్రవృత్తి (నాస్తిక తథా ఆస్తిక) కో భీ స్వీకార కరతా హై ।

ఓమిత్యుక్త్వా ప్రవర్తన్తే నివర్తన్తేఽథ బ్రాహ్మణాః ।
ఓం సర్వం స్వీకరోతీవ ఆత్మా ధర్మః సనాతనః ॥ ౧౭॥

అనువాద - ప్రణవ కా ఉచ్చారణ కరకే బ్రాహ్మణ లోగ కార్య ప్రారమ్భ కరతే హైం ఔర ఓమ్ కా ఉచ్చారణ కరకే హీ కర్మ సే నివృత్త (భీ) హోతే హైం । ఓమ్ (ఆత్మా) సబ (విశ్వాస తథా ప్రవృత్తియోం) కో స్వీకార కరతా హుఆ సా ప్రతీత హోతా హై (ఓమ్ కా ఏక అర్థ "స్వీకృతి" భీ హై । వాస్తవ మేం ఆత్మా విశ్వాస, ప్రవృత్తి తథా ఉనకీ స్వీకృతి సే సర్వథా అలగ హీ హై)। ఓంకార రూప ఆత్మా సబ కా నిత్య ఆధార హై ॥ ౧౭॥

వేదోం కే ఆధార పర యహ బతాయా గయా కి ఆత్మా అద్వైత తథా సబకా నిత్య అధిష్ఠాన హై । ప్రణవ కీ మహత్తా కా ప్రతిపాదన భీ కర దియా గయా హై । ఉపర్యుక్త ప్రతిపాదిత విషయ కో అగ్రిమ శ్లోక మేం అన్య శాస్త్రోం సే యుక్తి దేకర పుష్ట కియా జా రహా హై ।

స్ఫురతి విశతి సంవిద్ యత్ర సకృద్విభాతః
　　వివిధవిభవభావాన్ నేహతే నేతి నేతి ।
అవిదితవిదితాభ్యామన్యతాఽనన్య ఏవ
　　అహమితి పరిపూర్ణప్రత్యయః ప్రత్యగాత్మా ॥ ౧౮॥

అనువాద - జిస బ్రహ్మ మేం సంవేదన రూప జ్ఞాన(౧) (సృష్టి కే ఆరమ్భ మేం "తదైక్షత" శ్రుతి సే లక్షిత ఈశ్వరీయ ఈక్షణవృత్తి) స్ఫురిత హోతా హై (తథా ఉసీ మేం) లయ కో ప్రాప్త హోతా హై, (వహ ఆత్మా) ఏక బార (హీ) ప్రకాశిత హుఆ (అర్థాత్ స్వయం హీ సదా ఏక రూప సే ప్రకాశమాన హై)(౨) । "నేతి నేతి" రూప ఉపనిషద్ కే ఆదేశ సే అనేక ప్రకార కే ఐశ్వర్య తథా భావోం కో (వహ) నహీం చాహతా(3) అర్థాత్ స్వీకార నహీం కరతా । జ్ఞాత తథా అజ్ఞాత దోనోం సే ఉసకీ విలక్షణతా(౪) హై (వహ) అన్య సే భిన్న అర్థాత్ నిజ స్వరూప హీ హై । మైం సబ ప్రకార సే పూర్ణ (అర్థాత్ పరిపూర్ణ) స్వరూప వాలా సర్వాన్తర ఆత్మా హూఀ(౫) ॥ ౧౮॥

౧. సంవిద్ కా అర్థ సంవేదనరూప జ్ఞాన హై అథవా స్ఫురణాభిముఖ చైతన్య భీ హో సకతా హై ।
యహ సమష్టి-అహంకార మేం స్ఫురణరూప సృష్టిప్రక్రియా కో లక్షిత కరతా హై ఔర బ్రహ్మ కే
తటస్థ లక్షణ (జన్మాద్యస్య యతః) కీ ఓర ఇంగిత కరతా హై అర్థాత్ బ్రహ్మ వహ హై జిససే
సృష్టి కా జన్మ తథా జిసమేం సృష్టి కీ స్థితి తథా లయ హోతే హైం । ప్రత్యగాత్మా మేం
జాగ్రదవస్థా మేం వృత్తిరూప జ్ఞాన ఉదిత హోతా హై తథా సుషుప్తి మేం లీన భీ హోతా హై । ఇస
ప్రకార "స్ఫురతి విశతి సంవిద్" వాక్య కో సమష్టి తథా వ్యష్టి దోనోం స్తరోం పర సమఝ
కర చిన్తన కా ఆలమ్బన బనాయా జా సకతా హై ।

౨. "దృశిస్వరూపం గగనోపమం పరం
సకృద్విభాతం త్వజమేకమక్షరమ్ ।
అలేపకం సర్వగతం యదద్వయం
తదేవ చాహం సతతం విముక్తమోమితి ॥ " ఉపదేశసాహస్రీ ౭౩(౧౦.౧)
వేదాన్తసార కీ సుబోధినీ టీకా మేం ఉపర్యుక్త పద్యాంశ "సకృద్విభాతమ్" పర టిప్పణీ కరతే
హుఏ నృసింహ సరస్వతీ కహతే హైం "సకృదేకదైవ విభాతం సర్వదైకస్వరూపేణ భాసమానం
చన్ద్రాదిప్రకాశవన్న వృద్ధిక్షయశీలమిత్యర్థః సకృవిభాతః"। పద్యాంశ కా అనువాద కరతే
హుఏ ఇసీ భావ కో ధ్యాన మేం రఖా గయా

3. ఈశ్వర కీ ఈక్షణవృత్తి కే ఉదయ హోనే పర వైవిధ్యపూర్ణ జగత్ కీ ఉత్పత్తి హోతీ హై । ఇసమేం
అనేక ఐశ్వర్య తథా సర్వజ్ఞత్వాది భావోం కీ సత్తా హై బ్రహ్మ మేం వాస్తవ మేం ఇనకీ సత్తా హై హీ
నహీం । "నేతి నేతి" సే యహీ దర్శాయా గయా హై ।

౪. ప్రత్యగాత్మా విదిత తథా అవిదిత ఇన దోనోం సే భిన్న హై। ఇసలిఏ శ్రుతి కహతీ హై కి
ఆత్మా అనన్య హై, భేదశూన్య హై అతః అద్వైత హై । ఆత్మా కే అద్వైత హోనే కా తాత్పర్య హై కి
వహ సబకా అపనా స్వరూప హీ హై ।

యది "అన్యతాఽనన్య" మేం తృతీయా సమాస మాన లియా జాఏ తో భీ అన్యతా కా అన్వయ
"అనన్య" మేం హో జాతా హై, ఇస ప్రకార "విదిత" తథా "అవిదిత" సే అన్యతా హోనే కే కారణ
ఆత్మా అనన్య (అభిన్న) హై అర్థాత్ సబకా అపనా స్వరూప హై ।
అన్యదేవ తద్విదితాదథో అవిదితాదధి (కేనోపనిషద్ ౧.౪) కే శాంకరభాష్య
కా సార "అవిదితవిదితాభ్యామన్యతా" శ్లోకాంశ మేం సంగృహీత హై। శంకరాచార్య నే
"అవిదితాదధి" మేం ఉపర్యర్థక "అధి" కా లక్ష్యార్థ "అన్యద్" మానా హై । యహ ప్రసిద్ధ
హీ హై కి జో జిససే ఊపర హోతా హై వహ ఉససే అన్య హోతా హై । జో వ్యాకృత, వ్యక్త తథా
దుఃఖాత్మక హై, వహ "విదిత" కోటి మేం ఆతా హై క్యోంకి వహ జ్ఞాన కా విషయ బనతా హై ।
వ్యాకృత కా మూల అవ్యాకృత "అవిదిత" హై క్యోంకి వహ జ్ఞాన కా విషయ నహీం బనతా ।
"విదిత" తథా "అవిదిత" దోనోం హీ పరస్పర పరిచ్ఛిన్న (సీమిత) హైం ఔర ఆత్మా (బ్రహ్మ)
ఇనసే అన్య (ఆగే తథా ఊపర) హై అర్థాత్ అపరిచ్ఛిన్న హై । పరిచ్ఛిన్న భేదయుక్త హోతా హై
తథా అపరిచ్ఛిన్న స్వభావ సే హీ భేదశూన్య, అపరిచ్ఛిన్న హోనే సే (బ్రహ్మ) భేదశూన్య, అద్వైత
తథా సబకా నిజ స్వరూప హీ హై ।

౫. స్థూల, సూక్ష్మ తథా కారణ శరీర సే భీ జో ఔర భీతర హై వహ ప్రత్యగాత్మా హై ఉస (అన్తరాత్మా) కో సమాధి కీ "అహం బ్రహ్మాస్మి" రూప అఖణ్డాకారవృత్తి మేం యహ అపరోక్ష
అనుభవ హోతా హై కి మైం సబ ప్రకార సే పూర్ణ హూఁ అర్థాత్ బ్రహ్మ హూఁ ।
యహాఁ తక జో కుఛ భీ కహా గయా హై వహ కపోల-కల్పిత నహీం ప్రత్యుత వేదోం
కా యథార్థ ఆశయ హై । యహ తథ్య అగలే శ్లోక మేం స్పష్ట కియా జా రహా హై

నిగమగదితతత్త్వం ప్రస్తుతం సత్యసత్యం
అమృతమభయమేతద్భావ్యతే భాగ్యవద్భిః ।
దమయతి దమనీయం దక్షిణామూర్తి(౧) మౌనం
గమయతి పదమన్త్యం స్వస్తిమూలం ముముక్షూన్ ॥ ౧౯॥

అనువాద - ఊపర ప్రతిపాదిత వేదోక్త తత్త్వ హై (ఔర ఇసలిఏ యహాఁ) పారమార్థిక సత్య హీ ప్రస్తుత హై। యహ అమృత (ఆనన్దమయ తథా) అభయ స్వరూప హై తథా భాగ్యశాలీ మనుష్యోం కే ద్వారా (హీ) చిన్తన కా విషయ బనాయా జాతా హై । శివ కా మౌన కామక్రోధాది కా నివారణ కరతా హై తథా ముముక్షుఓం కో కల్యాణ కే హేతు పరమపద కీ ప్రాప్తి కరాతా హై ॥ ౧౯॥

౧. శివ కే ఏక రూప సద్గురు భీ దక్షిణామూర్త్తి నామ సే జానే జాతే హైం । దక్షిణశ్చ అమూర్తిశ్చ సమాస కరనే పర "పరమాత్మా" భీ అర్థ హోతా హై । క్యోంకి వే పరమాత్మా సృష్టి
రచనా మేం కుశల (దక్షిణ) హోతే హుఏ భీ మూర్త్తిరహిత (నీరూప) హైం। ఇసలిఏ దక్షిణామూర్త్తి
కహే జాతే హైం ।

ఆత్మతత్త్వ అతిసూక్ష్మ తథా దుర్విజ్ఞేయ హై । ఆత్మతత్త్వ కే సమ్యక్ బోధ మేం ఏక బార శ్రవణ సే సఫలతా ప్రాప్త నహీం హోతీ । అతః ఇసకీ బార-బార ఆవృత్తి కరనీ చాహిఏ । యహ భీ ధ్యాన రఖనా చాహిఏ కి హమ ఆత్మబోధ కో అసమ్భవ సమఝకర ఆత్మవిషయక చిన్తన కా సర్వథా త్యాగ న కర దేం క్యోంకి ఆత్మా కా జ్ఞాన నిశ్చిత రూప సే ప్రాప్య హై । యహీ బాత అగలే శ్లోక మేం కహీ జా రహీ హై ఔర దృష్టాన్త కీ సహాయతా సే పూర్వోక్త సత్య కా ఔర భీ అధిక స్పష్టతా సే ప్రతిపాదన కియా జా రహా హై ।

> పరం స్వం స్వం పరం మత్వా మృగవన్మృగ్యతే మృషా ।
> శాఖాగ్రే లక్ష్యతే లీనో ధీరైరభ్యుపలభ్యతే ॥ ౨౦॥

అనువాద - శరీరాది కో ఆత్మా సమఝకర తథా అపనే ఆత్మా కో అన్య (పృథక్ పరమపురుషాది) సమఝకర మనుష్య వ్యర్థ మేం హీ మృగ కీ తరహ (సుఖసన్తోషాది
కీ) ఖోజ కరతా హై। (జైసే బచ్చే కో ఆకాశ మేం ప్రతిపదా కా చన్ద్రమా దిఖానే
కే లిఏ పహలే ఉసే) శాఖా కే అగ్ర భాగ మేం (ఉసకీ స్థితి లీన రూప మేం
దిఖాఈ జాతీ హై తబ వహ చన్ద్రమా వహాఁ) లీన అర్థాత్ ఢకా హుఆ దిఖాఈ దేతా హై। (ఉసీ ప్రకార పాఁచ కోశోం(౧) మేం ఆచ్ఛాదిత ఉపనిషదోం తథా యహాఁ "ఆత్మచిన్తనమ్"
మేం శాఖాగ్ర చన్ద్ర కీ తరహ దిఖాఈ పడ़నే వాలా ఆత్మా) ధీర పురుషోం కే ద్వారా ప్రాప్త కియా జాతా హై ॥ ౨౦॥

౧. అన్నమయకోశ (శరీర), ప్రాణమయకోశ, మనోమయకోశ, విజ్ఞానమయకోశ తథా ఆనన్దమయకోశ -
యే పాఀచ కోశ ఆత్మా కో మానో ఆచ్ఛాదిత కిఏ రహతే హైం। ఆత్మా కే సమీపతమ ఆనన్దమయకోశ తథా బాహ్యతమ అన్నమయకోశ హై ।

గత శ్లోక కా నిష్కర్ష యహ హై కి ధీర పురుష హీ ఆత్మా కా సాక్షాత్కార కరతే హైం । అబ ఆత్మా కీ అపరోక్షానుభూతి కే పూర్వ తథా పశ్చాత్ కీ అవస్థా సంసార కే సన్దర్భ మేం కైసీ హోతీ హై? యహ అగలే శ్లోక మేం ప్రతిపాదిత కియా గయా హై ।

అస్మిన్ బృహతి బ్రహ్మాణ్డే లఘురూపోఽహమీదృశః ।
ఆత్మతత్త్వే చ విజ్ఞాతే లఘురూపోఽయమీదృశః ॥ ౨౧॥

అనువాద - (ఆత్మజ్ఞాన సే పూర్వ మనుష్య సంసార కే సన్దర్భ మేం అపనే కో) ఇస విశాల సంసార మేం “మైం ఐసే ఛోటే రూప వాలా హూఀ” (ఐసా సమఝతా హై) ఆత్మతత్త్వ విజ్ఞాత హోనే పర (సంసార కా) లఘురూప జాన లేతా హై । ఐసే ఛోటే రూప వాలా యహ సంసార హై (జైసే హథేలీ పర రఖా హుఆ ఆంవలా) ॥ ౨౧॥

హరిః ఓం తత్సత్

ఇతి మస్తరామబాబావిరచితం ఆత్మచిన్తనం సమ్పూర్ణమ్ ।

ఆత్మచిన్తనమ్

Atmachintanam A Reflection upon the Soul-Atma

॥ ఆత్మచిన్తనమ్ ॥

ఓం నమోఽనన్తాయ నిత్యాయ నిరస్తాధ్యస్తధర్మిణే ।
పురుషాయాప్రమేయాయ నమస్తే హేతుహేతవే ॥ ౧॥

సర్వాశ్రయః సకలసర్గమయోఽవ్యయశ్చ
సర్వేశ్వరః సఫలకర్మకలోఽక్రియశ్చ ।
సర్వాన్తరః సతతశాన్తివహోఽవకాశః
జిజ్ఞాస్యతేఽమృతపదాయ పరాత్పరో జ్ఞః ॥ ౨॥

ఆస్తికే నాస్తికే చాస్తి సుప్తే జాగరితేఽపి చ ।
స్వభూతోఽయం స్వతఃసిద్ధ ఆత్మా కైర్నైవ మన్యతే ।
ఆత్మా సర్వైర్హి మన్యతే ॥ ౩॥

యతః ప్రీతాశ్చ తృప్తాశ్చ స్వేషు దేహేషు జన్తవః ।
ప్రేమాస్పదం సుసంలక్ష్య(౧) ఆత్మా కైర్నైవ మన్యతే ।
ఆత్మా సర్వైర్హి మన్యతే ॥ ౪॥

యస్య భాసా విభాతీదం భావేఽభావే భవోఽభవః ।
సర్వేషామేవ సర్వస్వమాత్మా కైనఽవ మన్యతే ।
ఆత్మా సర్వైర్హి మన్యతే ॥ ౫॥

స్వప్నాన్ పశ్యతి సుప్తో వై సుప్తేర్జాగర్తి భావితః ।
సుప్తిమానం జగద్ద్వైతదాత్మా సాక్షీ సదక్షరః ॥ ౬॥

జ్ఞానమజ్ఞానపర్యన్తం జీవనం మృత్యుసంవృతమ్ ।
స్వప్నవత్ సర్వమస్పృష్టమాత్మా సాక్షీ సదక్షరః ॥ ౭॥

పరమోపాత్తపర్జన్యవిద్యుద్ధామాహిసంభ్రమ-
భ్రాజమానః ప్రపఞ్చోఽత్ర ఆత్మా సాక్షీ సదక్షరః ॥ ౮॥

ఏకో గతిషు సంభిన్నః కింరూపః కిల చిన్త్యతామ్ ।
గురుయోగాత్ ప్రబుద్ధః స్యాదాత్మా బ్రహ్మోపపద్యతే ॥ ౯॥

సంయమ్య సర్వతో వృత్తిమిన్ద్రియాణి మనో మతిమ్ ।
యోఽవశిష్యేత్ స్వయంజ్యోతిరాత్మా బ్రహ్మోపపద్యతే ॥ ౧౦॥

అమానః స్యాత్ సమానః స్యాన్నిర్ద్వన్ద్వోఽసఙ్గ ఏవ చ ।
నిష్కామః సర్వదానన్ద ఆత్మా బ్రహ్మోపపద్యతే ॥ ౧౧॥

నిరాకారోఽపరిచ్ఛిన్నః శూన్యత్వే నైవ సారతా ।
చిద్ఘనో నిర్గుణో గూఢ ఆత్మాఽద్వైతో నిరఞ్జనః ॥ ౧౨॥

అవ్యక్తత్వాదచిన్త్యత్వాద్బ్రహ్మణి నైవ విభ్రమః ।
కూటస్థే తు బహిర్బాహ్య ఆత్మాఽద్వైతో నిరఞ్జనః ॥ ౧౩॥

విశిష్ట ఇష్టతో మాన్యో భక్తాపేక్షితవిగ్రహః ।
నిర్విశేషః శివః శాన్త ఆత్మాఽద్వైతో నిరఞ్జనః ॥ ౧౪॥

వేదానాం త్రిపదా సారం తస్యా ఓంకార ఉచ్యతే ।
ఓనామాసి త్వమేవేతి ఆత్మా ధర్మః సనాతనః ॥ ౧౫॥

మాత్రాఽవస్థా సమాఖ్యాతా జాననేతి త్రిధా గతిమ్ ।
అమాత్రో నిర్గతిస్తుర్య ఆత్మా ధర్మః సనాతనః ॥ ౧౬॥

ఓమిత్యుక్త్వా ప్రవర్తన్తే నివర్తన్తేఽథ బ్రాహ్మణాః ।
ఓం సర్వం స్వీకరోతీవ ఆత్మా ధర్మః సనాతనః ॥ ౧౭॥

స్ఫురతి విశతి సంవిద్యత్ర సకృద్విభాతః
వివిధవిభవభావాన్ నేహతే నేతి నేతి ।
అవిదితవిదితాభ్యామన్యతాఽనన్య ఏవ
అహమితి పరిపూర్ణప్రత్యయః ప్రత్యగాత్మా ॥ ౧౮॥

నిగమగదితతత్త్వం ప్రస్తుతం సత్యసత్యం
అమృతమభయమేతద్భావ్యతే భాగ్యవద్భిః ।
దమయతి దమనీయం దక్షిణామూర్తి మౌనం
గమయతి పదమన్త్యం స్వస్తిమూలం ముముక్షూన్ ॥ ౧౯॥

పరం స్వం స్వం పరం మత్వా మృగవన్మృగ్యతే మృషా ।
శాఖాగ్రే లక్ష్యతే లీనో ధీరైరభ్యుపలభ్యతే ॥ ౨౦॥

అస్మిన్ బృహతి బ్రహ్మాణ్డే లఘురూపోఽహమీదృశః ।
ఆత్మతత్త్వే చ విజ్ఞాతే లఘురూపోఽయమీదృశః ॥ ౨౦॥

ఇతి మస్తరామబాబావిరచితం ఆత్మచిన్తనం సమ్పూర్ణమ్ ।

Atmachintanam A Reflection upon the Soul-Atma
pdf was typeset on March 24, 2024

Please send corrections to *sanskrit@cheerful.com*